

ΕΛΕΝΗ ΔΡΑΓΑΣΗ - ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΑ (ΟΣΙΑ ΥΠΟΜΟΝΗ) : Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΒΑΣΙΛΟΜΗΤΩΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΡΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Πόνημα ελάχιστον του **Ευαγγ. Γριβάκου**, Αντιστρατήγου ε.α- Νομικού

ΕΜΒΛΗΜΑ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

Ας γυρίσουμε τις δέλτους της Ιστορίας προς τα οπίσω, την εποχή της τελευταίας δυναστείας των Παλαιολόγων, με χαρακτηριστικό την μεγάλη εδαφική συρρίκνωση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Το έτος 1391, μετά τον θάνατο του Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου, ανήλθε στον θρόνο ο γεννηθείς το 1350 στην ΚΠολη γιός του **Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος**, αφού εξουδετέρωσε τις απόπειρες συγγενών του για αμφισβήτηση της διαδοχής.

Στα τέλη του 1390 και ολίγον προτού στεφθεί αυτοκράτωρ, ο Μανουήλ παντρεύτηκε την τότε εικοσάχρονη **Ελένη Δραγάση**, θυγατέρα του ηγεμόνα του σημερινού βουλγαρικού τμήματος της βορειοανατολικής Μακεδονίας στην περιοχή μεταξύ των ποταμών Αξιού και Στρυμόνα και ενός από τους κληρονόμους του μεγάλου Σέρβου κράλη Στεφάνου Δουσάν.

Η γενιά της Ελένης Δραγάση (η οποία αργότερα ονομάστηκε «**Αγία Υπομονή**» και με αυτήν την ονομασία έμεινε στην Ιστορία), αναδείχθηκε ευλογημένη. Στους προγόνους της συγκαταλέγονται και άνθρωποι που αγίασαν, όπως ο Στέφανος Νεμάνια, Σέρβος βασιλέας και κτίτορας της Μονής Χιλανδαρίου Αγ. Όρους - Όσιος Συμεών ο Μυροβλήτης. Και επειδή οι Σέρβοι την εποχή εκείνη ήταν έντονα επηρεασμένοι από τον βυζαντινό πολιτισμό, η ανατροφή και η μόρφωση της Ελένης είχαν διαποτιστεί από την εθνική συνείδηση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Από τα πρώτα χρόνια της συμβίωσης του, το βασιλικό ζεύγος του

Ο ΜΑΝΟΥΗΛ Β΄

Μανουήλ και της Ελένης συνάντησε ανυπέρβλητες δυσκολίες από την οθωμανική επίδραση που καθίστατο όλο και περισσότερο απειλητική, τις εσωτερικές διαμάχες και τις αντιπαραθέσεις με την Δύση. Το έτος 1394, ο Σουλτάνος Βαγιαζήτ Α΄ ξεκίνησε πολιορκία κατά της ΚΠόλεως η οποία εκδηλώνονταν κατά κύματα επί μια σχεδόν οκταετία. Το 1399, ο Μανουήλ εμπιστεύθηκε την θέση του στον ανιψιό του Ιωάννη Ζ΄ και αναχώρησε για πολύχρονη περιοδεία στις αυλές της Ευρώπης προς αναζήτηση βοήθειας προς την αυτοκρατορία, με πενιχρά, όμως, αποτελέσματα. Κατά την απουσία του ο Βαγιαζήτ έλυσε την πολιορκία λόγω απειλής των Μογγόλων

του Ταμερλάνου τον Ιουλίο 1402, αλλά ο Εμμανουήλ δεν θα εκμεταλλευτεί την ευκαιρία και θα υπογράψει συνθήκη ειρήνης με τους Τούρκους το 1403, πλην με ελάχιστα οφέλη.

Το 1421, μετά από μακρά περίοδο ειρήνης, ο Μανουήλ αποφασίζει να συμβασιλεύσει με τον πρωτότοκο υιό του **Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγο** στον οποίον, μάλιστα, μεταβίβασε σχεδόν όλες τις εξουσίες του κράτους. Το επόμενο έτος (1422), ο διαδεχθείς τον Μωάμεθ Α΄ νέος Σουλτάνος **Μουράτ Β΄**, επανέλαβε την πολιορκία της ΚΠολης και συγχρόνως επεκτάθηκε στην νότιο Ελλάδα, λεηλατώντας την Πελοπόννησο και καταστρέφοντας το τείχος στο Εξαμίλι Κορίνθου που είχε ανακαινίσει ο Μανουήλ για την προστασία ολόκληρης της Πελοποννήσου. Με την συναφθείσα το 1424 ταπεινωτική για τους βυζαντινούς συνθήκη ειρήνης, ο Μουράτ έλυσε την πολιορκία της ΚΠόλεως αλλά ο Μανουήλ, με την συναίνεση και του συμβασιλεύοντος Ιωάννη, αναγκάστηκε να παραχωρήσει σε αυτόν φρούρια μακεδονικών και θρακικών πόλεων και να καταβάλλει φόρους υποτέλειας στον Μουράτ. Τον Μάρτιο 1425, ο Μανουήλ, αφού παρέδωσε τελείως τον θρόνο στον Ιωάννη, απεσύρθη στην Μονή του Παντοκράτορος στην ΚΠολη όπου εκάρη μοναχός με το όνομα Ματθαίος, αλλά μετά από τέσσερεις μήνες πέθανε. Υπήρξε πραγματικός ηγέτης και μεγάλος

φιλόσοφος και θεολόγος που άφησε αξιόλογο συγγραφικό έργο με επιστολές, ποιήματα, βίους Αγίων, θεολογικά και ρητορικά δοκίμια.

Μέσα από την θυελώδη περίοδο 1390-1425, αναπήδησαν οι αρετές και η ψυχική δύναμη της φιλόθεης αυτοκράτειρας Ελένης Δραγάση η οποία, επί 35 ολόκληρα χρόνια, στάθηκε επάξια στο πλευρό του συζύγου της, έχοντας απόλυτη συναίσθηση των περιστάσεων και του ρόλου που αυτές της υπαγόρευαν. Με απόλυτη γνώση των μηχανορραφιών του Πάπα και τον ύπουλο τρόπο δράσεως των αζυμιτών (Λατίνων), πλειστάκις αναδείχθηκε σε ανεκτίμητο συμπαραστάτη του Εμμανουήλ, στις απεγνωσμένες προσπάθειές του να εξεύρει τρόπους σωτηρίας της πνέουσας τα λoίσθια αυτοκρατορίας.

Η Ελένη διήγε βίο εξαιρετικά ενάρετο, προσηλωμένη στα απαρασάλευτα δόγματα της Ορθοδοξίας και την υποστήριξη της ανθρώπινης δικαιοσύνης. Για τον απλό Λαό ήταν η **μεγάλη Μάννα** που συμμερίζονταν τις αγωνίες και ανησυχίες του εν όψει των εθνικών κινδύνων και που με πραότητα και αδιάκοπη προσευχή έκανε ότι ήταν ανθρωπίνως δυνατόν για να τον παρηγορήσει και ενισχύσει. Δικαίως ο μέγας ελληνιστής φιλόσοφος και κορυφαίος του βυζαντινού ουμανισμού **Γεώργιος Πλήθων-Γεμιστός ((1360;-1452)**, γράφει για την αυτοκράτειρα : *«Η Βασιλίς αυτή, με πολλήν ταπείνωσιν και καρτερικότητα εφαινετο να αντιμετωπίζει και τας δύο μορφάς της ζωής. Ούτε κατά τους καιρούς των δοκιμασιών απεγοητεύετο, ούτε όταν ευτυχούσε ανεπαύετο, αλλά εις κάθε περίπτωσιν έκανε το πρόπον. Συνεδύαζεν την σύνεσιν με την γενναιότητα, περισσότερον από κάθε άλλην γυναίκα[...]. Διακρινόταν δια την σωφροσύνην της. Δεν μάθαμε [ποτέ] να κάνει κακό εις κανένα, ούτε μεταξύ των ανδρών, ούτε μεταξύ των γυναικών. Αντιθέτως, γνωρίσαμε [αυτήν] να κάμνει πολλά καλά και εις πολλούς. Με ποίον άλλον τρόπον δύναται να φανεί εμπράκτως η δικαιοσύνη, εκτός του να μην κάμνει κανείς ποτέ θεληματικά και σε κανέναν κακό, αλλά μόνον το αγαθόν εις πολλούς;»*

Ο Μανουήλ και η Ελένη απέκτησαν οκτώ τέκνα : Δύο θυγατέρες που πέθαναν σε μικρή ηλικία και έξι υιούς από τα οποίους οι δύο ανέβηκαν στον αυτοκρατορικό θρόνο (**Ιωάννης Η΄** και **Κωνσταντίνος ΙΑ, ο τελευταίος θρυλικός αυτοκράτορας**) και από τους λοιπούς, ο Θεόδωρος, ο Θωμάς και ο Δημήτριος διετέλεσαν δεσπότες Μυστρά και ο Ανδρόνικος Θεσ/νίκης. *« Εν παιδεία και νουθεσία»* ανέθρεψε τα τέκνα της η Ελένη Δραγάση και *«ποτέ δεν έπαυσε μετά δακρύων, προσευχής και αγάπης να νουθετεί ένα έκαστο εξ αυτών»*. Με ζήλο χριστιανικό σμίλεψε τον χαρακτήρα τους, σταλάζοντας στην ψυχή τους τα ορθόδοξα δόγματα, την αγάπη για την Πατρίδα και την υπομονή στις θλίψεις και τα βάσανα, επαναλαμβάνοντας συχνά τα λόγια του Απ. Παύλου *« Δι΄ υπομονής τρέχουμ τον προκείμενο αγώνα, αφορώντες εις τον της πίστεως αρχηγόν και τελειωτήν Ιησού»* (Εβρ.ιβ΄,2). Και αν τα λόγια της κάποιες φορές δεν

εισακούονταν από τα τέκνα της, η Ελένη δεν απελπίζονταν. **«Δεν έπεισα σήμερα, ίσως μπορέσω να πείσω αύριο»**, συνήθιζε να λέγει, μνημονεύοντας την ρήση του Αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου : **« Ουδέν υπομονής ίσον και καρτερίας»**. Έτσι, με αυτή την συμπεριφορά κατάφερνε να αμβλύνει τις συγκρούσεις μεταξύ των μελών της αυτοκρατορικής οικογένειας για την διεκδίκηση της εξουσίας που, κατά καιρούς, αποδυνάμωναν την αυτοκρατορία και ενίσχυαν τους εχθρούς της.

Πορταίτο του Εμμανουήλ Β΄ του Παλαιολόγου με τη σύζυγό του Ελένη (Αγία Υπομονή) και τρία από τα τέκνα τους

Μετά τον θάνατό του Εμμανουήλ, το ίδιο έτος (1425), η σύζυγός του Ελένη, έγινε και αυτή μοναχή στην Μονή της **Κυρά- Μάρθας**, στην Κωνσταντινούπολη, με το όνομα **Οσία Υπομονή**. Με ελεύθερη βούληση και ταπεινότητα αντικατέστησε την βασιλική αλουργίδα με το ασκητικό τριβώνιο μέχρι το τέλος του επίγειου βίου της, χωρίς, όμως, να πάψει να ενδιαφέρεται για τις τύχες της αυτοκρατορίας, επεμβαίνοντας, **με πραότητα και υπομονή κατ' απομίμηση Χριστού (εξ ού και η προσωνομία «Υπομονή»)**, όπου και όταν έπρεπε.

Ο γιός της **Ιωάννης Η΄** συνέχισε την παλαιολόγεια πολιτική ενίσχυσης του Μυστρά. Επωφεληθείς της σχετικής ανάπαυλας πολέμου που επακολούθησε την σύναψη ειρήνης του 1424, κατάφερε να πείσει την Ρωμαϊκή Εκκλησία να συγκαλέσει Σύνοδο με σκοπό την ένωση των δύο Εκκλησιών, Ανατολής και

Δύσεως. Η Σύνοδος ξεκίνησε τις εργασίες της το 1438 στην Φλωρεντία της Ιταλίας και μετά, το 1439, στην Φεράρα, με λήξη την 1^η Φεβρ1440. Εκ μέρους της Ανατ. Εκκλησίας συμμετείχε ένα πλήθος προσωπικοτήτων με επικεφαλής τον Οικουμενικό Πατριάρχη Ιωσήφ Β΄. Μεταξύ αυτών ο Επίσκοπος Εφέσου Μάρκος Ευγενικός, ο Γ.Πλήθων-Γεμιστός, ο Γ. Σχολάριος, ο Επίσκοπος Νίκαιας Βησσαρίων, ο Επίσκοπος Κιέβου Ισίδωρος, οι Πατριάρχες Αντιοχείας, Αλεξανδρείας, Ιεροσολύμων κ.α. Οι αποφάσεις που λήφθηκαν κατά την **Σύνοδο Φλωρεντίας-**

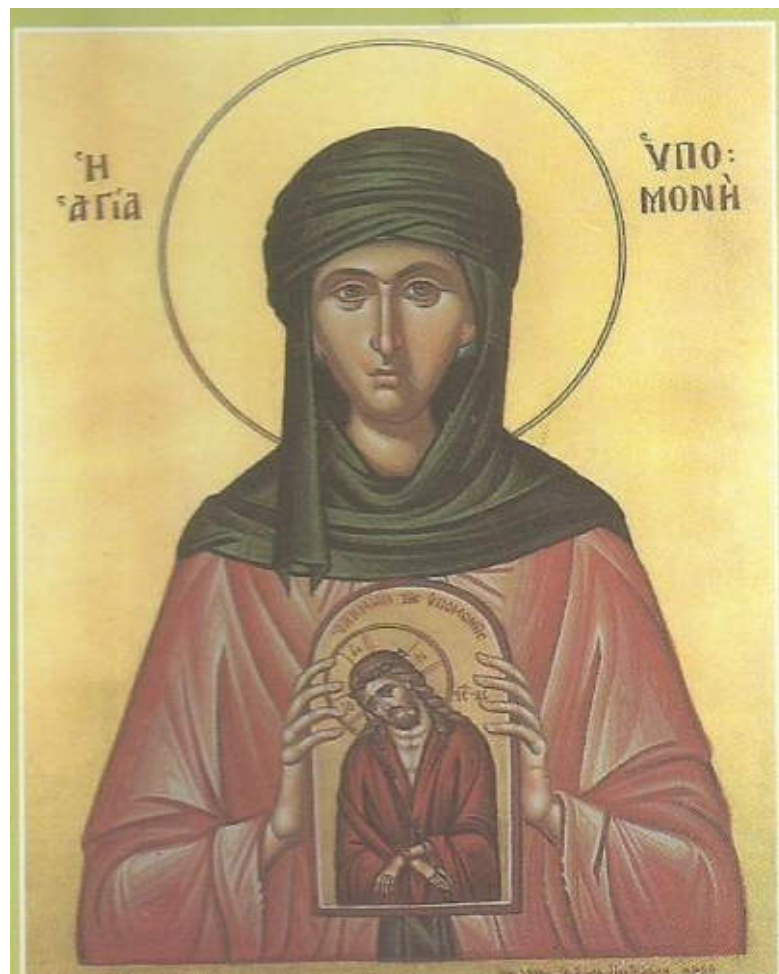
Ο Αυτοκράτωρ Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος σε τοιχογραφία του Β. Gozzoli στο Παλάτι των Μεδίκων στη Φλωρεντία

Φεράρας -όπως έμεινε γνωστή στην Ιστορία- ουσιαστικά απηχούσαν τις θέσεις της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας εκπεφρασμένες σε ένα ενωτικό πλαίσιο **υποταγής της Ανατ. Εκκλησίας** και για τον λόγο αυτόν δεν έγιναν αποδεκτές από το μεγαλύτερο μέρος του ορθόδοξου λαού και του κλήρου, παρά την επίσημη αποδοχή τους από τον αυτοκράτορα. Διεφάνη, πλέον, ότι ο Λαός του Βυζαντίου ήταν αποφασισμένος να μην υποκύψει στον Πάπα, ακόμη και παρά τον κίνδυνο της τουρκικής απειλής.

Παράλληλα, οι σταυροφορικές εκστρατείες που οργανώθηκαν από τον Πάπα με επικεφαλής τους Ούγγρους ηγέτες Δαδισδάο και Ουνιάδη καθώς και με τον Σέρβο Μπράνκεβιτς, κατέληξαν σε διαδοχικές τραγικές ήττες στην Βάρνα (1444) και το Κόσοβο (1448). Ο Ιωάννης βαθειά απογοητευμένος για την αποτυχία των προσδοκιών του, πέθανε την 3^η Οκτωβρίου 1448. Τον διαδέχθηκε στον θρόνο ο κατά 15 έτη μικρότερος αδελφός του Κωνσταντίνος **ΙΑ΄ Παλαιολόγος, τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου**. Οι συνθήκες διαδοχής θα αναφερθούν κατωτέρω.

Εν τω μεταξύ, στη Μονή της Κυρά-Μάρθας, η Οσία Υπομονή συνέχιζε ακούραστα το φιλανθρωπικό της έργο. Με την συμβολή της λειτούργησε γηροκομείο υπό την επωνυμία « Η ελπίς των απηλπισμένων», στην Μονή του Τιμίου Προδρόμου της Πέτρας (ή του Ξηρού όρους), έξω από την πύλη του Ρωμανού στην ΚΠολη, που είχε ιδρυθεί πριν από το 450 μ.Χ από τον Όσιο Βάρα, συνασκητή του Οσίου Πατάπιου. Η Αγία Υπομονή σέβονταν πολύ αυτόν τον μεγάλο **θεοφόρο ασκητή Πατάπιο**, ο οποίος γεννήθηκε στην Θήβα της Άνω Αιγύπτου αλλά νωρίς αναχώρησε για την έρημο και μετά έφυγε κρυφά, μαζί με

δύο συνασκητές του, τον Βάρα και τον Ραβουλά, στην ΚΠολη, όπου οι μεν συνασκητές του ίδρυσαν ανά μια μονή κοντά στην πύλη του Ρωμανού, ο δε Πατάπιος μια άλλη, βορειότερα, κοντά στις Βλαχέρνες, που αργότερα ονομάσθηκε **Μονή Αιγυπτίων**. Σε αυτήν τη μονή ο ταπεινός ασκητής παρέδωσε το Πνεύμα του στον Ιησού, ο Οποίος ευδόκησε να αφθαρτήσει το σκήνωμα και να το κάνει αστείρευτη πηγή θαυμάτων, ακόμη και μέχρι των ημερών μας. Λίγο αργότερα η Μονή των Αιγυπτίων καταστράφηκε και το σκήνωμα του Παταπίου μεταφέρθηκε στην προαναφερθείσα **Μονή του Τιμίου Προδρόμου της Πέτρας**, η οποία τελούσε υπό την προστασία των Παλαιολόγων.

Ο τέταρτος, κατά σειρά, γιος του Εμμανουήλ Β΄ και της Ελένης Δραγάση, **Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος (ή Δραγάσης, από το επώνυμο της μητέρας του)** γεννήθηκε την **8^η Φεβρ. 1404**, στην ΚΠολη. Παρά το νεαρό της ηλικίας του, ο πατέρας του παρεχώρησε σε αυτόν τις πόλεις Αγχίαλος και Μεσημβρία, ισχυρά προπύργια της ΚΠολης επί της θρακικής γης, που απωλέσθηκαν μετά από την

συναφθείσα με τον Μουράτ συνθήκη ειρήνης του 1424, περί της οποίας έγινε μνεία προηγουμένως.

Μετά το 1424, ο Κωνσταντίνος αναχώρησε για την **Πελοπόννησο (Μωρέα)**, με αποστολή την απαλλαγή της από τους Φράγκους οι οποίοι καταπίεζαν τους ελληνικούς πληθυσμούς, διασκορπισμένους ανάμεσα σε Ιταλούς, Σλάβους, Αλβανούς, Τούρκους, Εβραίους. Από το θέρος 1428, υποστηριζόμενος από το αδελφό του **Θεόδωρο**, Δεσπότη του Μυστρά, και τους τοπικούς άρχοντες, συγκρότησε ένοπλα τμήματα κυρίως από Έλληνες των περιοχών της Αρκαδίας, Μεσσηνίας, Ταυγέτου και πολιορκήσε το φρούριο της **Πάτρας** που τότε ανήκε στον Πάπα Μαρτίνο Ε΄, με υπεύθυνο άμυνας τον καθολικό αρχιεπίσκοπο Μαλατέστα. Σε πρώτη φάση απέτυχε στην πολιορκία αλλά τον Μάρτιο του επομένου έτους (1429) ο Μαλατέστα εγκατέλειψε την πόλη την οποίαν και κατέλαβε ο Κων/νος, παρά τις διαμαρτυρίες και παρενοχλήσεις των Τούρκων του Μουράτ. Αρχές Ιουνίου, στον μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Ανδρέου Πατρών, ο Κωνσταντίνος παρέλαβε από τους ηττημένους Φράγκους τα κλειδιά της πόλης και οι Έλληνες έστησαν ξέφρενο πανηγύρι. Η Πάτρα μετά από 200 χρόνια ήταν, επί τέλους, ελεύθερη.

Βάση εξόρμησης για τις πρώτες κατακτήσεις του ήταν το φρούριο της **Γλαρέντζας**, στην περιοχή της Κυλλήνης, φέουδο του Φράγκου δυνάστη της Ηπείρου Κάρολου Τόκκο, παραχωρηθέν στην 18χρονη ανιψιά του Μαγδαληνή την οποίαν παντρεύτηκε ο Κων/νος, αφού πρώτα έλαβε το ορθόδοξο όνομα «**Θεοδώρα**», αλλά πέθανε πολύ νωρίς, τον Νοέμβριο 1429, από πνευμονία.

Στα 1436 μετέβη στην ΚΠολη, για να αντικαταστήσει, ως αντιβασιλεύς, τον αδελφό του Ιωάννη Η΄ ο οποίος, ως προελέχθη, συμμετείχε στην Σύνοδο Φεράρας-Φλωρεντίας. Τα καθήκοντά του ως αντιβασιλέα έληξαν τον Φεβρουάριο 1440 αλλά στον Μωρέα επέστρεψε τον Σεπτέμβριο 1441 διότι πέρασε πρώτα από την Λήμνο για να παντρευτεί την **Αικατερίνη Γκαττιλούζι** (δεύτερη σύζυγο), κόρη του Λατίνου ηγεμόνα Δωρίνου Γκαττιλούζι. Τον Ιούλιο 1442 αναχώρησε εκ νέου για την ΚΠολη προκειμένου να συνδράμει τον αδελφό του Ιωάννη κατά του στασιαστικού κινήματος του αδελφού τους **Δημητρίου** τον οποίον υποστήριζαν οι Τούρκοι (!!). Διερχόμενος από Λήμνο για να πάρει την γυναίκα του εγκλωβίστηκε στο νησί που πολιορκήθηκε από ισχυρές τουρκικές δυνάμεις του ναυάρχου Αχμέτ Πασά. Η πολιορκία, με την βοήθεια του βενέτικου στόλου, λύθηκε αλλά, δυστυχώς, κατά την διάρκειά της πέθανε η γυναίκα του Κωνσταντίνου και ο ίδιος, χήρος για δεύτερη φορά, έφθασε στην ΚΠολη τον Νοέμβριο 1442, όπου βοήθησε τον Ιωάννη για την καταστολή του κινήματος του Δημητρίου και την αποχώρηση των Τούρκων.

Τον Οκτώβριο 1443 ανέλαβε το **Δεσποτάτο του Μυστρά**, που περιελάμβανε την Λακωνική, Αχαΐα, Αρκαδία, Κορινθία, Ανατ. Μεσσηνία,

έχοντας στο πλευρό του τον μετριοπαθή αδελφό του, **Θωμά**. Κύριο μέλημά του ήταν, ομού με την εξύψωση του φρονήματος των Ελλήνων και η ενίσχυση της άμυνας της Πελοποννήσου. Ταχύτατα ξανάκτισε το τείχος του Εξαμιλίου που είχε γκρεμίσει ο Τούρκος στρατηγός Τουραχάν το έτος 1432 και έκλεισε συμμαχίες με τους ηγεμόνες της Σερβίας και Βοσνίας Μπράνκοβιτς και Χρίστις. Εκμεταλλευόμενος την εμπλοκή του Μουράτ αρχικά με τους Καραμάνους στην Ανατολή και κατόπιν με τους Ούγγρους και τον θρυλικό ηγέτη της Ηπείρου **Γεώργιο Καστριώτη (ή Σκεντέρμπεη)** στην Βαλκανική, εφάρμοσε σχέδιο απελευθέρωσης των Ελλήνων πέραν του Ισθμού της Κορίνθου. Όραμά του ήταν η δημιουργία **ενός νέου βυζαντινού κράτους στο έδαφος της ηπειρωτικής Ελλάδος με πρωτεύουσα τον Μυστρά**. Στην αρχή απελευθερώνει την Αττική και καθιστά τον Λατίνο Δούκα των Αθηνών Νέριο Β΄ Ατταγιόλι, φόρου υποτελή. Μετά εξορμά προς Βοιωτία, απελευθερώνει την Θήβα, την Λειβαδιά, την περιοχή Αγράφων και συμπράττει με τους **Έλληνες Βλάχους της Πίνδου** για την απελευθέρωση της Θεσσαλίας από τον τουρκικό ζυγό, με επιδίωξη να συνενωθεί στην Ήπειρο με τον Σκεντέρμπεη. Τον Φεβρουάριο 1445 απαλλάσσει από τους Ενετούς το Γαλαξείδι και όλη την Φωκίδα και κατόπιν την Βιτρινίτσα, στον Κορινθιακό. Ένας ούριος άνεμος ελπίδας και αισιοδοξίας πνέει τώρα στις περιοχές που απελευθερώθηκαν και κάνει τους Έλληνες να πιστεύουν ότι το Βυζάντιο αναγεννάται εκ βάθρων. **Ο Κωνσταντίνος γίνεται τώρα θρύλος, δέκα χρόνια προ της υπέρτατης θυσίας του.**

Ανδριάντας του Κωνσταντίνου ΙΑ΄ Παλαιολόγου Δεσπότη του Μυστρά

Ο Μουράτ θορυβήθηκε από την διαμορθωθείσα κατάσταση και τον Μάρτιο 1446, με δύναμη 60.000 ανδρών ξεχύθηκε στην Θεσσαλία, πέρασε στην Στερεά Ελλάδα και πολιορκήσε το τείχος του Εξαμιλίου, στον Ισθμό, όπου

αμύνονταν ο στρατός του Κωνσταντίνου. Στην κρίσιμη φάση του αγώνα, οι Αλβανοί φύλαρχοι της Πελοποννήσου, εξαγορασθέντες από τον Μουράτ στις αρχές Φεβρουαρίου 1447, εγκατέλειψαν τον Κωνσταντίνο ο οποίος, με μεγάλες απώλειες, αναγκάστηκε να υποχωρήσει άτακτα στο εσωτερικό της χώρας. Η καταδίωξη των Οθωμανών ταχέως επεκτάθηκε σε ολόκληρη σχεδόν την Πελοπόννησο, πλην Μάνης και φρουρίου Πάτρας που παρέμεινε άπαρτο. Αίφνης ο Μουράτ αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τον Μωρέα διότι ο Σκεντέρμπεης ενεργούσε επικίνδυνα στα νώτα του, στην Ήπειρο, και τον απειλούσε σοβαρά με εγκλωβισμό. Αποχωρώντας έσυρε μαζί του χιλιάδες αιχμαλώτους και ανάγκασε τους Παλαιολόγους να αναγνωρίσουν την κυριαρχία του και να γίνουν φόρου υποτελείς σε αυτόν.

Το κενό εξουσίας που δημιουργήθηκε με τον θάνατο (1448) του Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγου φρόντισε να καλύψει η βασιλομήτωρ Οσία Υπομονή η οποία έπεισε τους υιούς της Δημήτριο και Θωμά, Σύγκλητο, άρχοντες, Εκκλησία και Λαό της ΚΠολης να αποδεχτούν ως νέο αυτοκράτορα τον γιο της Κωνσταντίνο, με το ισχυρό επιχείρημα ότι ήταν ο μόνος ηγέτης ικανός, την κρισιμότερη εκείνη περίοδο, να υπερασπιστεί την Βασιλεύουσα από την τουρκική λαίλαπα που την περιέσφιγγε. Το επιχείρημα της επιβολής την Οσίας Υπομονής ως προς την επιλογή δεν ήταν καθόλου εύκολη υπόθεση καθόσον οι φιλοδυτικές τάσεις του Κωνσταντίνου έρχονταν σε πλήρη αντίθεση με το ανθενωτικό κλίμα που επικρατούσε στην ΚΠολη. Την επιλογή αυτή εγκρίθηκε και από τον Μουράτ, αφού ο Κωνσταντίνος εξακολουθούσε να είναι φόρου υποτελής σε αυτόν. Η στέψη έγινε ανήμερα των Θεοφανίων 1449 στον μητροπολιτικό Ναό Αγίου Δημητρίου στον Μυστρά, ο οποίος επελέγη αντί της ΚΠολης καθώς ο Κωνσταντίνος ήθελε να κρατήσει ίσες αποστάσεις από τους ενωτικούς και τους ανθενωτικούς. Συμμετείχε και αντιπροσωπεία με επί επικεφαλής τους Αλέξιο Φιλανθρωπινό και Εμμανουήλ Παλαιολόγο τους οποίους είχε αποστείλει από την Πόλη η Ελένη Δραγάση για να αναγγείλουν στον Κωνσταντίνο την ανάρρησή του στον θρόνο.

Στις αρχές Μαρτίου 1449 ο νέος αυτοκράτορας ξεκίνησε με προορισμό την Βασιλεύουσα. Είκοσι περίπου αιώνες νωρίτερα, το 480 π.Χ., από τον ίδιο τόπο-την ιερή λακωνική γη- ξεκίνησε ένας άλλος βασιλεύς, ο Σπαρτιάτης Λεωνίδα, με τους 300 «ομοίους» του. Οι δύο πολέμαρχοι είχαν μεν διάφορο γεωγραφικό προορισμό – την Βασιλεύουσα και τις Θερμοπύλες, αντίστοιχα- αλλά την ίδια θεία Αποστολή : Τον μέχρι τελικής πτώσεως αγώνα για την διάσωση του Ελληνισμού (του αρχαίου κλασσικού, ο μεν, του βυζαντινού, ο δε). Ποιαν άλλη χρείαν έχουμε για την απόδειξη της ενότητας και συνέχειας της ελληνικής φυλής;

Δέκα ημέρες αργότερα, τα τρία καταλανικά πλοία που μετέφεραν τον Κωνσταντίνο και την συνοδεία του κατέπλευσαν στο λιμάνι του Επτασκαλίου, στην ΚΠολη. Μαζί του πάντοτε και ο και πολύτιμος φίλος και σύμβουλός του

Γεώργιος Σφραντζής ή Φραντζής, (1401- Κέρκυρα 1480), στρατιωτικός και διπλωμάτης, ο οποίος τον ακολούθησε μέχρι τέλους, έλαβε τον τίτλο του Πρωτοβεστιάριτη του θρόνου, και, μετά την άλωση, έγραψε το «Χρονικό της αλώσεως», ένα σύγγραμμα που θεωρείται αυθεντικό αφού ο Φραντζής έζησε τα γεγονότα εκ του σύνεγγυς. Χωρίς απώλεια χρόνου ο αυτοκράτορας επιδόθηκε στην επισκευή και συμπλήρωση των οχυρώσεων, την οργάνωση του στρατού και την εμψύχωση του λαού.

Την **3^η Μαρτίου 1450** πέθανε στην ΚΠολη η **Ελένη Δραγάση**, μετά από 25 χρόνια μοναχικού βίου και ετάφη στην Μονή του Παντοκράτορος, όπου ήταν θαμμένος ο σύζυγός της Μανουήλ και τρία από τα τέκνα της. Ο διάκονος Ιωάννης Ευγενικός, αδελφός του Μάρκου Ευγενικού, στην παραμυθητική του ομιλία προς τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο για τον θάνατο της μητέρας του συνοψίζει : *« Ως προς δε την αιίδιμον Δέσποινα Μητέρα σου, τα πάντα ενόσω ζούσε ήσαν εξαίρετα, η πίστις, τα έργα, το γένος, ο βίος, ο λόγος και όλα μαζί ήσαν σεμνά και επάξια της θείας τιμής. Όπως έζησε μέτοχος της Θείας Πρόνοιας, ούτω και ετελεύτησεν».*

Προ του θανάτου της η Οσία Υπομονή, διαβλέπouσα, προφανώς, την επικείμενη άλωση και καταστροφή, είχε δώσει εντολή στον **Αγγελή Νοταρά**, συγγενή των Παλαιολόγων και αδελφό του Μεγάλου Δούκα επί αλώσεως Λουκά Νοταρά, όπως μεριμνήσει για την μεταφορά του σκηνώματος του Αγ. Παταπίου – και πιθανώς και άλλων πολυτίμων ιερών αντικειμένων - σε ασφαλές μέρος σε περίπτωση κινδύνου κλοπής ή σύλησης.

Ο Μουράτ πέθανε την **3^η Φεβρουαρίου 1451** και αμέσως τον διαδέχθηκε ο εικοσάχρονος γιός του **Μωάμεθ Β΄(1432-1481)**, ο επονομαζόμενος **Πορθητής ή Φατίχ Σουλτάν Μεχμέτ**. Ο Μωάμεθ μετά συνθήκη που έκλεισε με την Βενετία και την Ουγγαρία, στράφηκε κατά του Βυζαντίου. Μέχρι τα τέλη Αυγούστου 1452 έκτισε το οχυρό Ρουμελή Χισάρ για αποκλεισμό της Πόλης από την μεριά του Βοσπόρου και την **7^η Απριλίου 1453** ξεκίνησε την πολιορκία της, παρατάσσοντας στρατό 180.000 περίπου ανδρών (μεταξύ των οποίων χριστιανοί μισθοφόροι, όπως Ούγγροι και Σέρβοι) και 300 πολεμικά πλοία, έναντι 7.000 και 26 πλοίων των Βυζαντινών.

Ο Κωνσταντίνος εις μάτην απευθύνθηκε στην Δύση για βοήθεια. Ουσιαστικά ανταποκρίθηκε μόνον ο ελληνόψυχος ευγενής Γενουάτης **Ιωάννης Ιουστινιάνης (1418 - 1^η Ιουν.1453)** με δύο γαλέρες και 700 άνδρες που έφθασε στα τέλη Φεβρουαρίου 1453 στην Πόλη για ενίσχυση της άμυνάς της. Σύντομα ο Κωνσταντίνος, εκτιμώντας το ήθος και τις ικανότητές του , ανέθεσε σ' αυτόν την γενική εποπτεία των αμυνομένων τμημάτων.

Κατά την διάρκεια των συγκρούσεων ο Κωνσταντίνος, γαλουχημένος από τα νάματα της μητέρας του Ελένης, έδειξε απaráμιλλο θάρρος και μαχητικότητα. Η ιδεολογία του, η απόλυτη γνώση του σκοπού που υπηρετούσε και η ακλόνητη Πίστη του στην Ορθοδοξία καταμαρτυρούνται στον εμπνευσμένο λόγο που εκφώνησε την προηγούμενη της αλώσεως προς τα στρατεύματά του. Ένας λόγος ο οποίος για εμάς τους Έλληνες αποτελεί **ιερή και απaráβατο παρακαταθήκη**: **«Παρακαλώ υμάς ίνα σήτε γεννέος. Καλώς, ουν, οίδατε αδελφοί, ότι δια τέσσερα τινά οφείλεται κοινώς εσμέν πάντες, ίνα προτιμήσωμεν αποθανείν, μάλλον ή ζην, πρώτον μεν υπέρ της πίστεως ημών και ευσεβείας, δεύτερον δε υπέρ πατρίδος, τρίτον δε υπέρ του βασιλέως, ως χριστού και κυρίου, και τέταρτον υπέρ συγγενών και φίλων. Άλλως..πατρίδα περίφημον τοιαύτην υστερούμεθα και την ελευθερίαν ημών, βασιλείαν την ποτέ μεν περιφανή, νυν δε τεταπεινωμένην και εξουθενωμένην απωλέσαμε.»** (Λεονάρδου Επισκ. Παρ. 37).

Με τα ξημερώματα της αποφράδας **Τρίτης 29 Μαΐου 1453**, οι Οθωμανοί εξαπέλυσαν γενικευμένη επίθεση. Σε μια κρίσιμη στιγμή, ο Ιουστινιάνης που μάχονταν με τον Κωνσταντίνο στην Πύλη του Ρωμανού, τραυματίσθηκε σοβαρά και οι Γενουάτες εγκατέλειψαν το πεδίο της μάχης, τον μετέφεραν στο λιμάνι και με τα πλοία τους αναχώρησαν για την Χίο, αλλά ο Ιουστινιάνης πέθανε εν πλω. Η απόσυρση του Ιουστινιάνη επηρέασε τους βυζαντινούς και, αντίθετα, ενθάρρυνε τους Οθωμανούς οι οποίοι συνέχισαν να σκαρφαλώνουν κατά χιλιάδες στα τείχη που είχαν μετατραπεί σε «μάντρες» από τους βομβαρδισμούς. Σε λίγο το πρώτο βυζαντινό λάβαρο είχε αντικατασταθεί με τούρκικο μπαϊράκι επί των τειχών. Το οδυνηρό τέλος πλησίαζε αναπόφευκτο. Τότε έγινε και το γνωστό συμβάν με την **Κερκόπορτα**, μια δρύινη «πυλίδα» στην βόρεια πλευρά του τείχους των Βλαχερνών όπου αυτό ενώνεται με τα τείχη του Μ. Θεοδοσίου, από την οποίαν εξέρχονταν οι μαχητές όταν ήθελαν να προσβάλλουν «καταδρομικά» τον εχθρό εκτός των τειχών και γρήγορα να επιστρέψουν στην βάση τους. Σύμφωνα, λοιπόν, με την **Παράδοση (και με όχι επίσημα γραπτά κείμενα)**, κάποιοι μαχητές, επιστρέφοντας, παρέλειψαν, μέσα στη σύγχυση, να την κλείσουν πίσω τους, με αποτέλεσμα οι πρώτοι γενίτσαροι να εισέλθουν στην Πόλη. **Πάντως, οι ιστορικοί συμφωνούν ότι και η αμφισβητούμενη κερκόπορτα να μην υπήρχε, η Πόλη, στο απελπιστικό σημείο που είχε φθάσει η πολιορκία, ήταν μοιραίο να πέσει.**

Τώρα ο κλοιός γύρο από τον Κωνσταντίνο και τους λίγους εναπομείναντες υπερασπιστές του (οι υπόλοιποι είτε είχαν σκοτωθεί επί τόπου,

είτε τον είχαν εγκαταλείψει), σφίγγει ολοένα και περισσότερο. Όλοι τους πολεμούν μέχρι τέλους **«τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι»**. Γρήγορα ο αυτοκράτορας μένει μόνος, κατάμονος και με αγωνία ενθυμίζουσα εκείνη του Χριστού επί του Σταυρού, ανακράζει : **«Ουκ έστι τις των Χριστιανών του λαβείν την κεφαλήν μου απ'εμού;»** Σε λίγο πίπτει μαχόμενος επί των επάλξεων, όχι από

χριστιανικό χέρι, όπως το επιθυμούσε, αλλά από αγαρηνό σπαθί. ΠΙΠΤΕΙ ΑΛΛΑ ΔΕΝ ΣΥΝΘΗΚΟΛΟΓΕΙ, ΔΕΝ ΠΑΡΑΔΙΔΕΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΟΠΛΑ ΤΑ ΙΕΡΑ, ΔΕΝ ΡΙΠΤΕΙ «ΤΑ ΟΣΙΑ ΤΟΙΣ ΚΥΣΙ». Περί την θυσία του γράφει ο Σφρατζής : *«Εκομίσατο τον του μαρτυρίου στέφανον μη θελήσας προδούναι τοις ανόμοις τα βασίλεια, μήτε θελήσας τον κίνδυνον διαφυγείν, δυνατού όντος».* Το άψυχο σώμα του, παρά τις διάφορες – και αντιτιθέμενες - θεωρίες και εικασίες εγκρίτων ιστορικών, ακόμη και μουσουλμάνων, δεν αναγνωρίσθηκε με βεβαιότητα και ουδείς δύναται να ιστορήσει τι απέγινε. Ο Τούρκος ιστορικός Ισμαήλ Χαμί Τανισμέντ, στο πρώτο τεύχος της ιστορίας του με τίτλο «Χρονολογική οθωμανική ιστορία» (IZALI OSMANLI TARİH I KRONOLOZİST) γράφει: «Επειδή ουδείς εκ των ιστορικών της εποχής που έπεσε η ΚΠολις παρευρέθη κατά τον θάνατο του ηρωικού αυτοκράτορα επί του πεδίου της μάχης, πολλοί θρύλοι έχουν δημιουργηθεί. Ο αυτοκράτωρ, μετά την πτώση της πόλεως έλαβε μέρος στις σκληρές οδομαχίες μαχόμενος ως λέων και, χωρίς να παραδώσει το ξίφος

του, έπεσε ενδόξως ως ήρωας. Η τουρκική ιστορία θεωρεί υποχρέωσή της να μνημονεύει μετά σεβασμού την ανάμνηση της ενδόξου προσωπικότητας του αυτοκράτορα όστις ετύγχανε τελείως ανεύθυνος της παρακμής και τελείας αποσυνθέσεως του κράτους, ο ηρωικός δε θάνατος του οποίου λύπησε και αυτόν εισέτι τον Πορθητή» Όμως το αύλο πνεύμα του πάντοτε **ΘΑ ΕΠΙΤΑΣΣΕΙ ΑΕΙΠΟΤΕ ΣΤΟΥΣ ΈΛΛΗΝΕΣ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝ ΜΙΜΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΑΙ ΝΑ ΠΡΟΤΙΜΗΣΟΥΝ ΤΗΝ ΕΝΤΙΜΗ ΘΑΝΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΤΙΜΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΟΝ ΕΧΘΡΟ , ΕΣΤΩ ΚΑΙ ΜΙΑΣ ΣΠΙΘΑΜΗΣ ΠΑΤΡΙΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ.**

Μετά την άλωση ο **Αγγελής Νοταράς**, πιστός στην υπόσχεσή του προς την Οσία Υπομονή, μετέφερε το **σκήνωμα του Αγίου Παταπίου** από την ΚΠολη σε ένα παλαιό σπήλαιο, το οποίον κατέχονταν από ασκητές πολύ πριν από τον 14^ο αιώνα, επί των νοτιοδυτικών υπωρειών των **Γερανίων ορέων**, στην Κορινθία, σε απόσταση 14 χιλιομέτρων από την πόλη Θέρμαι, το σημερινό Λουτράκι.

Το σκήνωμα έμεινε κρυμμένο και άγνωστο επί πολλούς αιώνες και αποκαλύφθηκε, **άφθαρτο και ευωδιάζον**, το 1904, από μια ομάδα Λουτρακιωτών που εκτελούσε εργασίες στο σπήλαιο. Στον ίδιο χώρο βρέθηκε και η **σεπτή κάρα της Οσίας Υπομονής**.

Το εσωτερικό του σπηλαίου από αιώνες έχει διαρρυθμισθεί σε Ναό, εντός του οποίου είναι τοποθετημένα το **σκήνωμα και η κάρα**. Το τέμπλο του Ναού είναι διακοσμημένο με μεταβυζαντινές τοιχογραφίες, μεταξύ των οποίων εικονίζονται ολόσωμοι **ο Αγ. Πατάπιος και η Οσία Υπομονή**. Σίγουρα αυτή η συνύπαρξη των τοιχογραφιών καταδεικνύει τον μεταξύ τους ιερό δεσμό, την αγάπη και τον σεβασμό της αυτοκράτειρας προς τον Άγιο.

Το 1952, στον χώρο του σπηλαίου, ανηγέρθη κτιριακό συγκρότημα γυναικείας κοινοβιακής μονής με το όνομα του **Οσίου Παταπίου**. Στον ίδιο χώρο υπάρχει και Ναός αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου με την Εικόνα της Αγίας Ελεούσας. Πλήθη προσκυνητών προστρέχουν στο μοναστήρι για να απολαύσουν την πανοραμική θέα από υψόμετρο 700 περίπου μέτρων, και να «γνωρίσουν» καλύτερα την **Οσία Υπομονή**, να

προσκυνήσουν το χαριτόβρυτο σκήνωμα του Αγίου Παταπίου και να αιτήσουν από αυτόν μεσιτεία προς τον Θεό προς ίαση των ψυχικών και σωματικών τους νοσημάτων. Το συναξάρι του Αγ. Παταπίου αναφέρει πολλά θαύματα που έκανε κατά την διάρκεια του βίου του αλλά ακόμη περισσότερες είναι οι γραπτές και προφορικές ομολογίες απλών ανθρώπων οι οποίοι, στην σημερινή εποχή, ένεκεν της πίστεώς τους, κατά θαυματουργικό τρόπο ευεργετήθηκαν και ιαθήκαν επικαλούμενοι το όνομά του και προσκυνώντας το σκήνωμά του. Η μνήμη του εορτάζεται στις 8 Δεκεμβρίου και την Τρίτη της Διακαινησίμου, εις ανάμνηση της ευρέσεως των ιερών λειψάνων του.

Αποφώνιση. Αυτή, λοιπόν, ήταν η Ελένη Δραγάση, η «Αγία Δέσποινα», όπως την αποκαλεί ο Γ. Φραντζής, η οποία κάλλιστα θα μπορούσε να αποτελέσει λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση για τον καθένα, αφού, με τον βίο και το οσιακό όνομά της (**Υπομονή**), ανέδειξε την **εις Χριστόν υπομονή** ως θείο δώρο κατά των δεινών της βιοτικής και μέσο «σωτηρίας της ψυχής». Η αφήγηση των πράξεων στο παρόν πόνημα του συζύγου της **Μανουήλ** και των υιών της **Ιωάννη και Κωνσταντίνου** κρίθηκε αναγκαία, για να τονισθεί η πολύτιμη συμβολή της στην λήψη των σχετικών αποφάσεων που οδήγησαν στις πράξεις αυτές και για να «εγκλιματισθεί» ο σεβαστός αναγνώστης στο ιστορικό γίνεσθαι της εσχάτης βυζαντινής περιόδου και της άλωσης. Το σημαντικότερο – ίσως – αποτύπωμα της Ελένης Δραγάση στην Ιστορία ήταν η απόφασή της να προτείνει τον γιό της Κωνσταντίνο ΙΑ΄ για αυτοκράτορα, το 1448. **Αν η πρόταση ήταν διαφορετική (π.χ η Ελένη είχε προτείνει έναν άλλον γιό της) ή δεν γίνονταν αποδεκτή από τον λαό και την Εκκλησία, πιθανώς η άλωση της Πόλης να καταντούσε επαίσχυντη ή, τουλάχιστον, λιγότερο ένδοξη. Και τότε το Γένος θα στερούνταν των ιερών παρακαταθηκών, ιδανικών και παραδόσεων που κράτησαν ζωντανό τον πόθο της λευτεριάς τους επακολουθήσαντες αιώνες, μέχρι σήμερα. Για τον λόγο αυτόν, άλλωστε, η Εκκλησία μας τιμά την μνήμη της Οσίας Υπομονής την 29^η Μαΐου, ημέρα πτώσεως της Πόλης.**

Βιβλιογραφία

Εγκ. ΗΛΙΟΣ. α) Εμμανουήλ Β΄ Παλαιολόγος, τ.16, σ.942 β) Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος, τ.11, σ. 869

Έκθεση Πολεμικής Ιστορίας των Ελλήνων, τ. 1^{ος}.

Χαράλαμπου Μ. Μπούσια. α) Κανών παρακλητικός εις την Οσίαν μητέρα ημών Υπομονή (Αθήνα 2007). β) Δέλτος Θαυμάτων Οσίου Παταπίου (Αθήνα 2000).

Ιωάννου Σπ. Κατρακάζου. Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, η Ιστορία που έγινε

Θρύλος (Αθήνα 2013).

Ιουστινιάννης Ιωάννης. Εφημ. Έθνος, 29-5-1997.

Διαδίκτυο. α) Σαράντου Καργάκου . Κωνσταντίνος Παλαιολόγος(29-5-1453), 1 Ιουν. 2011.β) Ελένη Γλύκαντζη Αρβελέρ, Κερκόπορτα; Αστεία πράγματα. 29-5-2010.

•